

Hoger
Algemeen
Voortgezet
Onderwijs

Vooropleiding
Hoger
Beroeps
Onderwijs

HAVO Tijdvak 1
VHBO Tijdvak 2
Woensdag 19 mei
13.30–16.30 uur

**Dit examen bestaat uit 36 vragen.
Voor elk vraagnummer is aangegeven hoeveel
punten met een goed antwoord behaald kunnen
worden.**

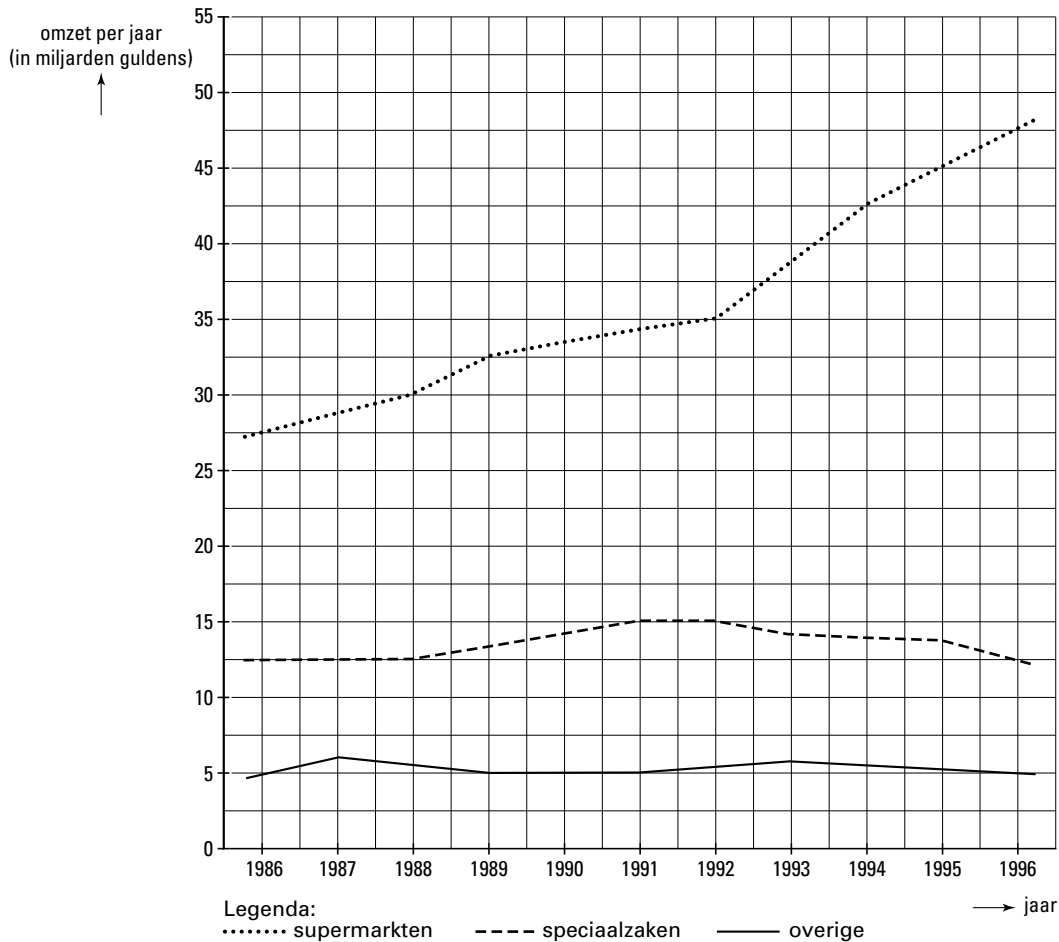
Als bij een vraag een verklaring, uitleg of berekening gevraagd wordt, worden aan het antwoord geen punten toegekend als deze verklaring, uitleg of berekening ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Opgave 1

De consument in Nederland doet een steeds groter deel van de dagelijkse boodschappen in de supermarkt. Dat blijkt uit onderzoek naar de ontwikkeling van de bestedingen aan levensmiddelen. In figuur 1 zijn de resultaten van dat onderzoek weergegeven.

figuur 1

- 2p **1** Bereken met hoeveel procent de omzet van de supermarkten tussen 1986 en 1996 is gestegen.
- 3p **2** Bereken hoeveel centen van iedere aan levensmiddelen uitgegeven gulden in 1996 in de kassa van de speciaalzaken terecht kwamen.

Verwacht wordt dat supermarkten hun positie op de markt verder willen versterken door uitbreiding van het assortiment met artikelen uit andere bedrijfskolommen.

- 2p **3** Is er bij deze ontwikkeling sprake van differentiatie, integratie, parallellisatie of specialisatie?

In 1996 is de nieuwe winkeltijdenwet in werking getreden. Deze wet biedt winkeliers ruimere mogelijkheden tot openstelling.

Een supermarkt breidt haar winkeltijden uit van 55 naar 70 uur per week. Omdat de klanten deze supermarkt nu meer gespreid over de dag bezoeken, wordt besloten de personeelsbezetting per uur met 10% terug te brengen van 20 naar 18 personen.

- 3p **4** Bereken met hoeveel uur per week de werkgelegenheid in deze supermarkt stijgt.

De toegevoegde waarde van deze supermarkt stijgt door de uitbreiding van de winkeltijden van f 55.000,- naar f 61.600,- per week.

- 3p **5** Toon met een berekening aan dat de arbeidsproductiviteit per uur in deze supermarkt is gedaald.

Opgave 2

In veel Europese landen kan de overheid ingrijpen bij ongewenste conjuncturele ontwikkelingen. Om te bepalen in welke fase van de conjunctuur een land zich bevindt, wordt gekeken naar conjunctuurindicatoren.

De verandering van de voorraden eindproduct bij bedrijven is een voorbeeld van een conjunctuurindicator.

- 3p **6** Is een afname of een toename van de voorraden eindproduct een signaal voor een neergaande conjunctuur? Verklaar het antwoord.

Een andere conjunctuurindicator is het consumentenvertrouwen in de economie. Dit vertrouwen komt tot uiting in de ontwikkeling van de aankoop van duurzame consumptiegoederen.

- 3p **7** Leg uit dat een gestegen consumentenvertrouwen in de economie zowel oorzaak als gevolg van een opgaande conjunctuur kan zijn.

De aankopen van duurzame consumptiegoederen worden ook beïnvloed door de verwachte inflatie. Stel dat de consumenten in de toekomst een hogere inflatie verwachten.

- 2p **8** Wordt de aanschaf van duurzame consumptiegoederen op korte termijn hierdoor afgeremd of gestimuleerd? Verklaar het antwoord.

In het voorjaar van 1997 is een aantal Europese landen in een opgaande conjunctuurfase gekomen. In Groot-Brittannië is men toen uit vrees voor toenemende inflatie de conjunctuur gaan afremmen.

Om een opgaande conjunctuur af te remmen kunnen als beleidsinstrumenten de belastingtarieven en de rentetarieven worden ingezet.

- 2p **9** Moeten de belastingtarieven worden verhoogd of verlaagd om een opgaande conjunctuur af te remmen? Verklaar het antwoord.

In Groot-Brittannië is gekozen voor een renteverhoging om de opgaande conjunctuur af te remmen. Deze renteverhoging heeft via koersstijging van het Britse pond tot afname van de export van Groot-Brittannië geleid.

- 3p **10** Leg uit dat de rentestijging in Groot-Brittannië tot koersstijging van het Britse pond heeft geleid.

- 2p **11** Leg uit dat een afname van de export van Groot-Brittannië een remmende invloed heeft op de conjunctuur in Groot-Brittannië.

Opgave 3

Een chemiebedrijf produceert het product Boromal dat rokers helpt te stoppen met roken. Het bedrijf heeft met Boromal een monopoliepositie.

In tabel 1 staan gegevens met betrekking tot Boromal.

tabel 1	Q_v	$P=GO$	GCK	GTK	GVK
	250.000	5,50	8,-	9,-	1,-
	500.000	5,-	4,-	5,-	1,-
	750.000	4,50	2,67	3,67	1,-
	1.000.000	4,-	2,-	3,-	1,-
	1.250.000	3,50	1,60	2,60	1,-
	1.500.000	3,-	1,33	2,33	1,-
	1.750.000	2,50	1,14	2,14	1,-
	2.000.000	2,-	1,-	2,-	1,-
	2.250.000	1,50	0,89	1,89	1,-
	2.500.000	1,-	...a...	...b...	1,-

De symbolen hebben de volgende betekenis:

Q_v = de afzet in stuks

P = de prijs in gulden per stuk

GO = de gemiddelde opbrengst in gulden per stuk

GCK = de gemiddelde constante kosten in gulden per stuk

GTK = de gemiddelde totale kosten in gulden per stuk

GVK = de gemiddelde variabele kosten in gulden per stuk

- 2p **12** Hoe hoog zijn de marginale kosten bij iedere afzet?
- 3p **13** Bereken de bedragen die bij a en b op de stippellijnen in tabel 1 moeten staan.
- 2p **14** Bij welke afzet(ten) is er sprake van een break-even situatie? Licht het antwoord toe.
- 2p **15** Bereken de verandering van de totale opbrengst door een prijsdaling van f 5,- naar f 4,50.

Op een bepaald moment heeft het chemiebedrijf de prijs van Boromal op f 2,50 per stuk gesteld. Bij deze prijs wordt een lagere winst behaald dan maximaal haalbaar is.

- 2p **16** Leg uit dat de prijsstelling van Boromal op f 2,50 per stuk de toetreding van nieuwe aanbieders tot deze markt kan bemoeilijken.
- 2p **17** Toon aan dat een prijsverhoging van Boromal met f 0,50 tot stijging van de totale winst zal leiden.

De vraag naar Boromal is niet alleen afhankelijk van de prijs van Boromal. Ook andere factoren, zoals de prijs van sigaretten, spelen hierbij een rol.

Stel dat het teken van de kruiselingse prijselasticiteitscoëfficiënt van de vraag naar Boromal ten opzichte van de prijs van sigaretten positief is.

- 3p **18** Geef daarvoor een verklaring.

Opgave 4

Sinds het begin van de jaren tachtig bestaat er tussen de regering, De Nederlandsche Bank en de organisaties van werkgevers en werknemers in Nederland een grote mate van overeenstemming over de hoofdlijnen van het economisch beleid. Centrale doelstelling van het beleid is het terugdringen van de werkloosheid. Dit beleid kent drie pijlers:

- hechte samenwerking tussen werkgevers- en werknemersorganisaties uitmondend in een centraal akkoord; in dit akkoord zijn afspraken over beperking van de loonstijging in combinatie met arbeidstijdverkortening gemaakt;
- verlaging van de collectieve lastendruk, mogelijk gemaakt door bezuinigingen op de overheidsuitgaven en de sociale zekerheid;
- inflatiebestrijding.

- 3p **19** Leg uit dat een verlaging van de collectieve lastendruk een bijdrage kan leveren aan de beperking van de loonstijging.
- 2p **20** Leg uit dat succesvolle inflatiebestrijding een bijdrage kan leveren aan de beperking van de loonstijging.
- 3p **21** Leg uit dat beperking van de loonstijging tot afname van de structuurwerkloosheid kan leiden.

Het gevoerde beleid in Nederland heeft invloed gehad op de werkgelegenheid. In tabel 2 staan daarover enkele gegevens.

tabel 2	Gemiddelde jaarlijkse groei in %	
	1973-1982	1983-1996
Werkgelegenheid in uren	-1,6	0,9
Werkgelegenheid in personen	-0,8	1,4

Uit tabel 2 blijkt dat de ontwikkeling van de werkgelegenheid in personen verschilt van de ontwikkeling van de werkgelegenheid in uren.

- 3p **22** Leg uit dat verkorting van de werkweek een verklaring kan zijn voor dit verschil in de periode 1973-1982.

Stel dat er 6 miljoen personen in 1994 aan het werk zijn en dat er gemiddeld 1.500 uur per persoon per jaar is gewerkt. Veronderstel verder dat de gemiddelde groeicijfers voor de periode 1983-1996 in tabel 2 ook gelden voor 1995.

- 3p **23** Bereken hoeveel uur er dan per werkende gemiddeld in 1995 is gewerkt (in ten minste één decimaal).

Opgave 5

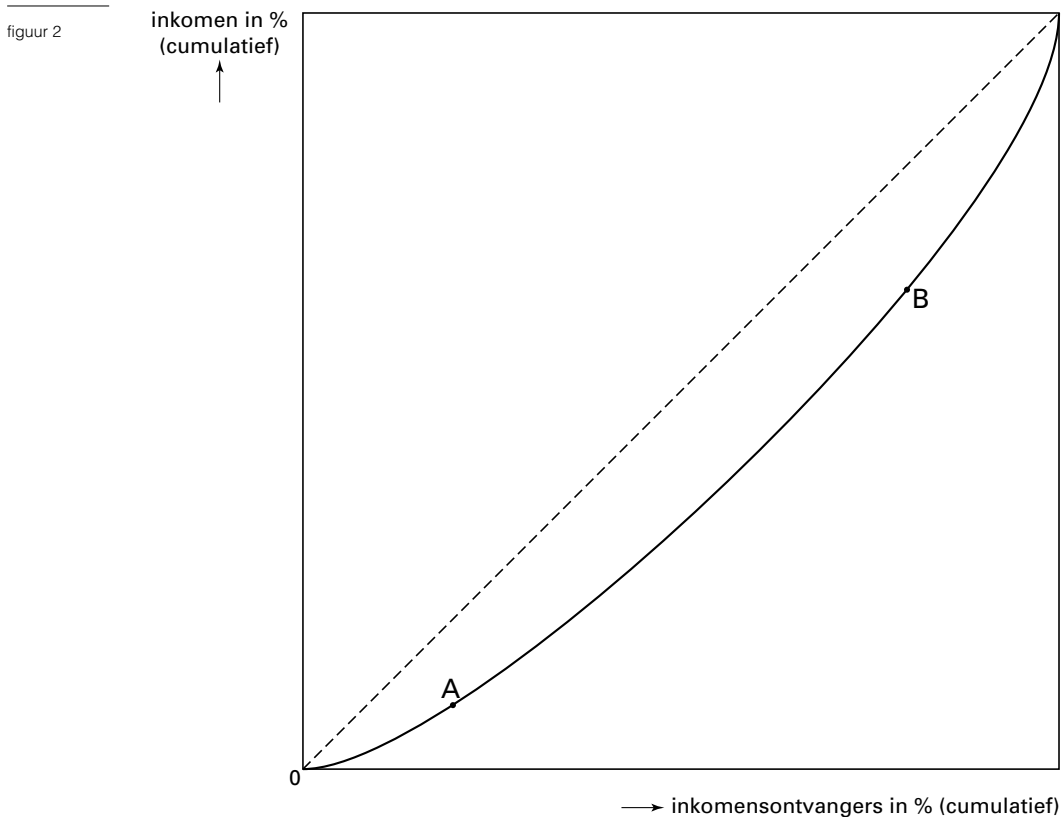
In de inkomensverdeling in Nederland zijn in het verleden verschuivingen opgetreden. Deze verschuivingen betroffen zowel de primaire als de secundaire inkomensverdeling. Vooral de secundaire inkomensverdeling is door overheidsmaatregelen beïnvloed.

In tabel 3 staan voor enkele jaren gegevens over de secundaire inkomensverdeling: het aandeel in het totale inkomen van de 20% inkomensontvangers met de laagste inkomens en dat van de 20% inkomensontvangers met de hoogste inkomens.

tabel 3

jaar	aandeel in het inkomen in %	
	laagste 20%	hoogste 20%
1959	5,0	43,0
1977	8,3	36,9
1990	7,1	38,2

De inkomensverdeling kan ook worden weergegeven met behulp van een Lorenzcurve. De Lorenzcurve van 1977 is in figuur 2 getekend.

Met behulp van de gegevens in tabel 3 kunnen de coördinaten van de punten A en B worden berekend.

- 2p **24** Bereken de coördinaten van punt B (in ten minste één decimaal).
3p **25** Loopt de Lorenzcurve van 1990 dichterbij de diagonaal of verder verwijderd van de diagonaal dan de Lorenzcurve van 1977? Verklaar het antwoord met behulp van getallen uit tabel 3.

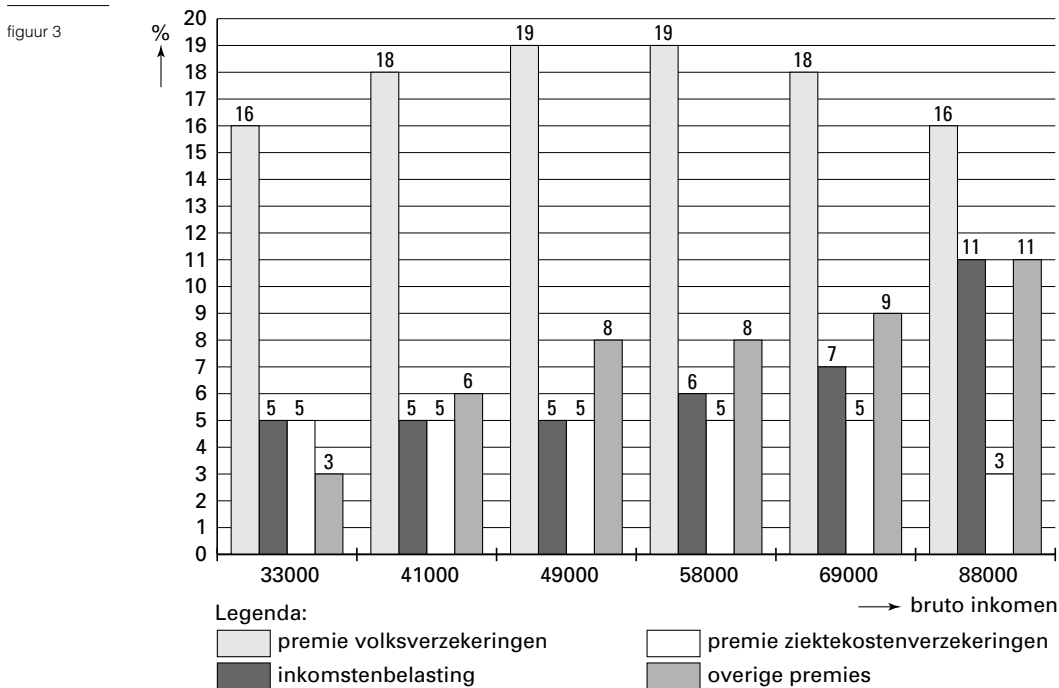
In de periode 1959-1977 heeft er een nivellering van de secundaire inkomens plaatsgevonden: de verschillen tussen de secundaire inkomens zijn in verhouding kleiner geworden. Een mogelijke oorzaak van deze nivellering is een wijziging van de progressie in de belastingheffing.

- 2p **26** Is de progressie dan afgenomen of toegenomen? Verklaar het antwoord.

In de periode 1977-1990 zijn de secundaire inkomens gedenivelleerd. Een mogelijke oorzaak hiervan is een wijziging in de hoogte van de overdrachtsinkomens.

- 2p **27** Zijn de overdrachtsinkomens in die periode dan sterker of minder sterk gestegen dan de andere inkomens? Verklaar het antwoord.

De belasting- en premieheffing in Nederland heeft invloed op de inkomensverdeling. In figuur 3 staat de gemiddelde belasting- en premiedruk weergegeven van een viertal heffingen voor een aantal bruto inkomens in 1994.

- 2p **28** Wat wordt verstaan onder belastingdruk?

Voor alle in figuur 3 genoemde bruto inkomens geldt dat de totale belasting- en premieheffing een nivellerende werking op de secundaire inkomens heeft.

- 3p **29** Toon met behulp van een berekening aan dat deze nivellerende werking voor alle genoemde bruto inkomens geldt.

- 2p **30** Noem een heffing uit figuur 3 die gedeeltelijk een degressief verloop heeft? Verklaar het antwoord.

Let op: de laatste opgave van dit examen staat op de volgende pagina.

Opgave 6

De koers van de Griekse drachme is ten opzichte van andere Europese valuta's in de eerste helft van de jaren negentig flink gedaald. Door de vrije werking van vraag en aanbod daalde de koers van de Griekse drachme in enkele jaren met ruim 40%.

- 2p **31** Is hier sprake van depreciatie of van devaluatie van de Griekse drachme? Licht het antwoord toe.

De inflatie in Griekenland bedroeg in de eerste helft van de jaren negentig meer dan 10% per jaar. Deze naar verhouding hoge inflatie is zowel oorzaak als gevolg van de koersdaling van de Griekse drachme.

- 3p **32** Leg uit dat de inflatie in Griekenland tot koersdaling van de Griekse drachme kan hebben geleid.
- 3p **33** Leg uit dat koersdaling van de Griekse drachme de inflatie heeft gestimuleerd.

De Griekse centrale bank heeft vanaf 1995 een beleid gevoerd gericht op het tegengaan van de daling van de koers van de drachme ten opzichte van andere Europese valuta's. Dit beleid heeft aanleiding gegeven tot herhaalde valuta-interventies door de Griekse centrale bank.

- 3p **34** Is de deviezenvoorraad van de Griekse centrale bank door deze interventies afgenomen of toegenomen? Verklaar het antwoord.

Door de beperking van de koersdaling van de Griekse drachme werd de inflatie in Griekenland afgeremd. De lagere inflatie droeg via hogere ontvangsten uit toerisme bij aan een beperking van het tekort op de lopende rekening van de betalingsbalans van Griekenland.

- 2p **35** Op welke deelrekening van de betalingsbalans van Griekenland worden de ontvangsten uit toerisme geboekt?
- 3p **36** Leg uit dat daling van de inflatie in Griekenland tot toename van de ontvangsten uit toerisme voor Griekenland kan hebben geleid.

Einde